

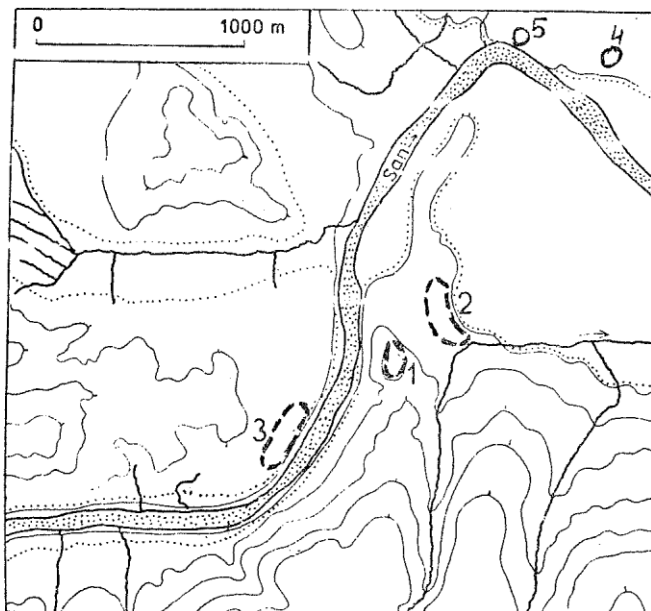
Badania wykopaliskowe na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Wybrzeżu, woj. Przemysł

W latach 1977—1979 przeprowadzono archeologiczne badania wykopaliskowe na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Wybrzeżu (dawn. Ruska Wieś), woj. przemyskie, stan. 1. Pracami kierował dr M. Parczewski z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, w skład kolejnych zaś ekspedycji wchodziłi studenci historii UJ. Badania finansowane były ze środków Muzeum Okręgowego w Przemyśle oraz UJ. Materiał zabytkowy, który jest własnością Muzeum Okręgowego w Przemyśle, złożono do czasu opracowania w zbiorach IA UJ.

Grodzisko, które znane było już w połowie XIX w., dopiero w połowie lat 1950-tych stało się przedmiotem fachowych inspekcji, dokonywanych przez archeologów: A. Kunysza, J. Machnika i J. Potockiego¹. W 1964 r. A. Kunysz przeprowadził niewielkie badania sondażowe².

Interesujący nas obiekt leży w południowej części wydłużonej w kierunku E-W Kotliny Dubieckiej, u wylotu przełomowego odcinka doliny Sanu (tzw. przełom Słonnego), na jednym ze wzgórz należących do Pogórza Przemyskiego. Miejsce znajduje się ok. 30 km na W od Przemyśla, ok. 2 km na S od rynku w Dubiecku. Kulminacja wzgórza góruje ok. 65 m nad korytem Sanu. Wzniesienie jest wyodrębnione od S przez silnie wciętą przełęcz. Ze wszystkich pozostałych stron otaczają je strome zbocza, obecnie zalesione. Najdogodniejsze dojście istnieje od strony SE (tędy prowadzi współczesna droga dojazdowa), a także wzdłuż zaznaczającego się od NNW grzbietu. Szczytowa część wzgórza, o po-

wierzchni 1,11 ha, ma charakter plateau nachylnego ku N i E i jest aktualnie użytkowana jako pole orne. Z wierzchołka istnieje znakomity wgląd na cały obszar Kotliny Dubieckiej (ryc. 1). Na południe od właściwego grodu znajduje się dość silnie nachylona ku zachodowi łąka, odcięta przez stromą kilkudziesięciometrową skarpe od tegoż grodu, która również odgrywała jakąś rolę w systemie osadniczym obiektu³.

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych z okresu wczesnego średniowiecza w rejonie Wybrzeża, woj. przemyskie. 1 — Wybrzeże stan. 1 (grodzisko), 2 — Wybrzeże stan. 2, 3 — Wybrzeże stan. 3, 4 — Nienadowa stan. 8, 5 — Nienadowa stan. 9

Relacjonowane badania prowadzono w obrębie platformy szczytowej wzniesienia. Ponieważ nie zachowały się na powierzchni ślady umocnień, podjęto próbę ujawnienia reliktyw dawnych fortyfikacji. Dalszy cel stanowiło odsłonięcie pozostałości zabudowy oraz uzyskanie możliwie dużej ilości materiału zabytkowego. Wykopy rozmieszczono w dwóch częściach plateau szczytowego: przy jego południowej krawędzi (sektory A i B) oraz w partiach północnych (sektor C), gdzie przebiega nachylony ku północy garb terenowy.

Pozostałości wału obronnego uchwycono przy południowej krawędzi plateau, gdzie stroma skarpa opada parudziesięciometrowym zboczem. Był to nasyp ziemny o barwie żółtoszarej, przebiegający bezpośrednio wzdłuż skarpy. Miał on ok. 180—240 cm szerokości u podstawy i ok. 45—70 cm zachowanej wysokości. Nasyp nie był widoczny na powierzchni, ponieważ od strony wnętrza grodziska został przykryty ziemią w wyniku procesów koluwalnych. W spągu żółtoszarego nasypu przebiegała warstewka szarobrunatna o grubości ok. 5 cm, zalegająca w sposób ciągły. Zawierała ona drobne węgle drzewne, grudki polepy i niewielkie przepalone kamienie. W obrębie ziemi szarozółtej stwierdzono obecność nieregularnych zaciemnień o wydłużonym kształcie, o nieco bardziej szarym niż reszta nasypu zabarwieniu, z rzadkimi bardzo drobnymi węgielkami i polepą. Nie udało się ustalić, czy mamy tu do czynienia z pozostałościami ewentualnej konstrukcji drewnianej w obrębie wału, czy też są to ślady pozostawione przez rosnące niegdyś w tych miejscach drzewa. Cienka warstewka z węgielkami i polepą, na której zalegał nasyp, to prawdopodobnie relikty dawnego poziomu próchnicy leśnej ze śladem pożaru. Z dużą ostrożnością można postawić hipotezę, że pożar mógł być celowym działaniem dla uzyskania wolnej przestrzeni przed rozpoczęciem budowy grodu. Nie wiadomo, jak duże były wymiary wału w trakcie funkcjonowania założeń obronnych, należy jednak sądzić, że znaczna część umocnień uległa osunięciu się w dół po zboczu skarpy.

Interesującym zjawiskiem jest zagłębienie terenowe o charakterze płytkiego rowu o płaskim dnie, towarzyszące nasypowi od strony wnętrza grodu. Prawdopodobnie stąd pobierano ziemię, z której wykonywane były umocnienia. Jednocześnie w obrębie omawianego zagłębienia zlokalizowane były budowle mieszkalne.

W obrębie sektorów A i B, po wewnętrznej stronie wału odsłonięto kilka obiektów archeo-

logicznych, z których trzy zostały całkowicie rozkopane⁴.

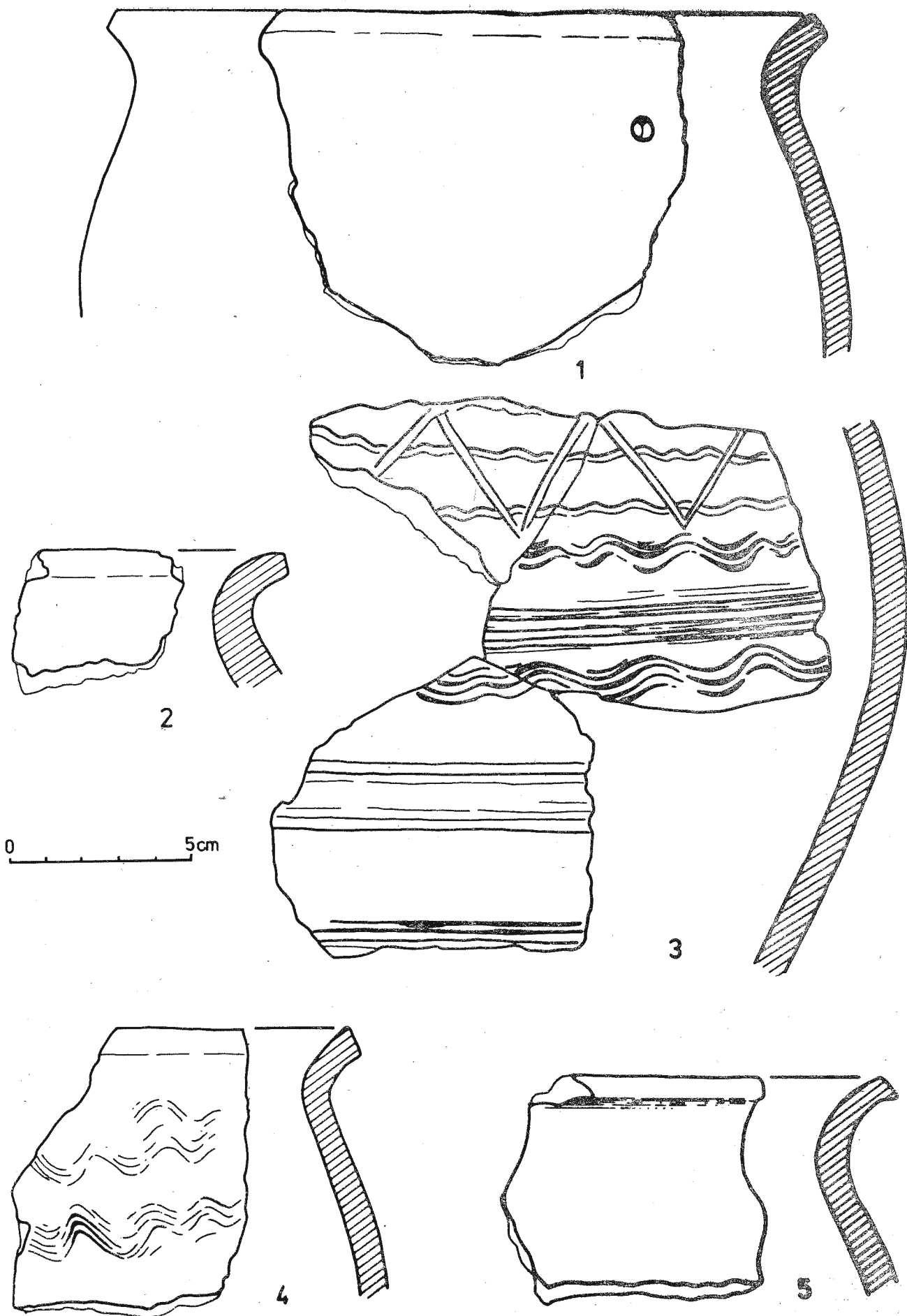
Obiekt 1 miał zarys niezbyt regularnego czworoboku o silnie zaokrąglonych narożnikach i wymiarach ok. 380×350 cm. Niekowate wypełnisko o czarnobrunatnej barwie sięgało do głęb. ok. 95 cm i było rozdzielone na dwa poziomy przez cienką (3—5 cm) warstewkę żółtej ziemi calcowej. W górnym poziomie jamy, przy narożniku południowo-zachodnim, odkryto zniszczony piec - kamienny, zbudowany na planie prostokąta. Zaobserwowano jednak, że ślady spalenizny (intensywnie czarna ziemia, węgle drzewne, grudki polepy) były znacznie bardziej obfite w części wschodniej obiektu, niż w rejonie pieca. W wypełnisku jamy znaleziono silnie skorodowany przedmiot żelazny oraz ponad 500 ułamków naczyń glinianych (ryc. 2).

Obiekt 2 został częściowo wyeksplorowany jako skupisko ceramiki przy ścianie zachodniej wykopu w sektorze A. W rzucie poziomym nie zdołano uchwycić jego zarysu ze względu na płytkość zalegania jamy, która sięgała minimalnie poniżej podglebia. W profilu ściany wykopu jama miała kształt niekowaty i szarobrunatne wypełnisko; jej dno przebiegało na głęb. ok. 45 cm. W obrębie skupiska znaleziono ponad 30 ułamków ceramiki.

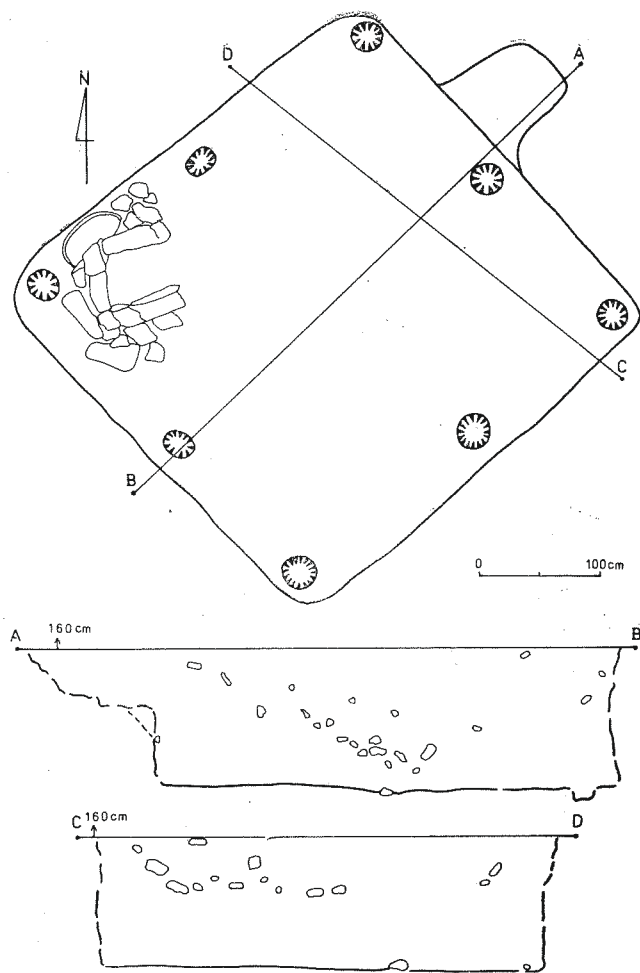
Obiekt 3 uchwycono dopiero w partii przydennej, gdyż w górnych częściach jego kształt był słabo czytelny ze względu na miększą warstwę kulturową, która obejmowała całą przestrzeń wykopu. Dopiero na głęb. ok. 70 cm pojawił się wyraźny zarys brunatnoczarnej jamy o kształcie nieregularnego prostokąta i wymiarach ok. 225×170 cm. Dno obiektu przebiegało na głęb. 80—85 cm. W wypełnisku znaleziono 3 ułamki naczyń. Prawdopodobnie znaczna część materiału zabytkowego, który zebrano w tym rejonie z głęb. powyżej 75 cm, wiązała się z obiektem 3.

Rozpoznano fragmentarycznie wycinek obiektu 4 oraz obiektu 5.

Zarys obiektu 7 uchwycono dopiero na głęb. 160 cm poniżej współczesnego poziomu gruntu. Rozpoznano wyraźny kształt prostokątnego — prawie kwadratowego — obiektu o wymiarach ok. 390×370 cm (ryc. 3). Orientacja ścian obiektu jest niezbyt zgodna z przebiegiem krawędzi skarpy oraz z układem wału obronnego. Na głęb. 160 cm wypełnisko było brunatne z węgielkami drzewnymi i drobnymi grudkami polepy. Barwę ciemnobrunatną miała na tej głębokości centralna część wypełniska, natomiast obrzeża były jaśniejsze, z większą ilością kamieni. W narożniku E znajdowało się palenisko, sięgające do

Ryc. 2. Wybrzeże, woj. przemyskie, stan. 1. Ułamki naczyń z wypełniska obiektu 1

Ryc. 3 Wybrzeże, woj. przemyskie, stan. 1. Rzut poziomy i profile pionowe obiektu 7

głęb. ok. 200 cm. o wyróżniającym się zabarwieniu intensywnie czarnym. Na głęb. 160 cm wyodrębniono także korytarz-przedśionek, prowadzący do wnętrza domostwa od strony ściany NE. Długość korytarza wynosiła ok. 100 cm, szerokość do 70 cm. Lekko nachylone ku wnętrzu ziemianki dno sięgało do głęb. 210 cm przy samej ścianie, a więc było zawieszane ok. 60 cm ponad dnem chaty. Prawdopodobnie dalej znajdowały się jakieś drewniane stopnie, których w trakcie badań nie zdołano uchwycić. Wypełnisko obiektu sięgało do głęb. 270 cm. Ściany boczne były pionowe, wymiary w rzutach poziomych i kształt prawie nie zmieniły się od głęb. 160—180 cm do dna. Dno obiektu tworzyło równą płaszczyznę, pokrytą 1—2-centymetrową warstwą ciemnobrunatnej gliny o charakterze klepiska.

Poniżej poziomu dna chaty sięgało osiem dołów posłupowych — cztery w narożnikach i po jednym w centrum każdej ściany. Średnica tych jam wynosiła 18—28 cm, zaś głębokość wahała się od 50 cm poniżej dna chaty do 10 cm. Zazwyczaj miały płaskie dno, ściany pionowe, wy-

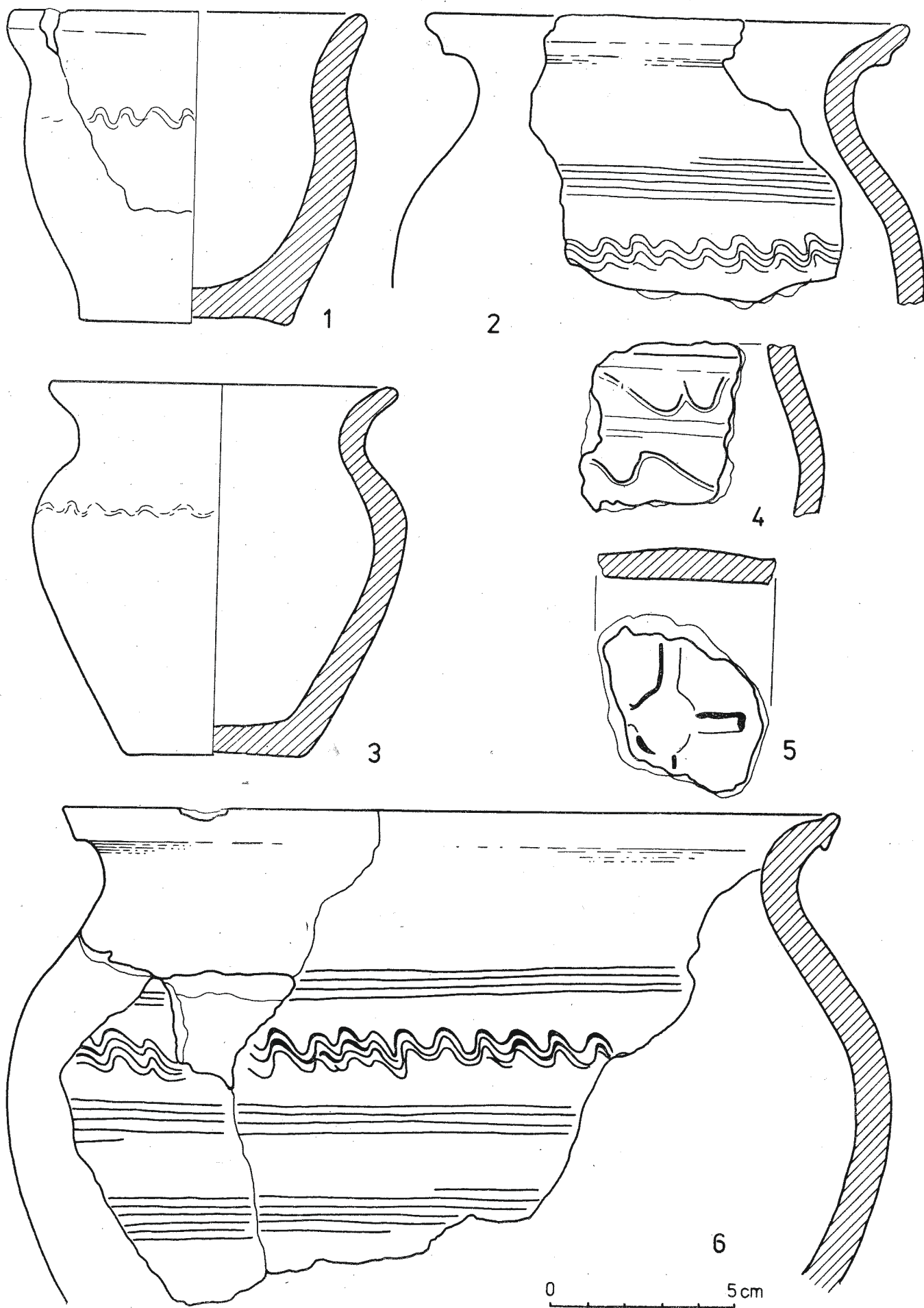
pełnisko jasnoszarobrunatne, niekiedy z drobnymi węgielkami drzewnymi.

Na głęb. 220—270 cm w narożniku zachodnim odsłonięto destrukcję pieca kamiennego, złożoną z dużych bloków o największych wymiarach do 50 cm. Ograniczały one z trzech stron bocznych oraz od góry (tu jednak, ze względu na zniszczenie, konstrukcja pieca była słabo czytelna) palenisko, otwarte w kierunku wnętrza domostwa. Oś pieca była lekko odchylna w kierunku centrum chaty w stosunku do orientacji bocznych ścian budynku. Palenisko pieca, o wymiarach 55×40 cm, usytuowane było na poziomie dna domostwa; tworzyło ono kilkucentymetrowej grubości warstewkę silnie (do czerwoności) przepalanej ziemi. Jako kamienie do budowy pieca służyły duże bloki piaskowca, bez intensywniejszych śladów otaczania wodnego. Prawie na wszystkich dało się zaobserwować pozostałości oddziaływania ognia. Jako budulec pieca posłużyły również dwa duże fragmenty płaskich, okrągłych kamieni żarnowych, sporządzonych z wapienia muszlowego.

Wypełnisko jamy nie było jednolite. Składało się ono z dwóch zasadniczych części. Najniższy poziom oraz partie przy ścianach miały barwę jaśniejszą (szarozółtobrunatną), natomiast ciemnobrunatne wyższe partie tworzyły swoisty lej zasypiskowy, obniżając się i jednocześnie przewężając w centrum jamy; ziemia ciemnobrunatna sięgnęła tu do głęb. ok. 240 cm. Dolną część ciemnobrunatnego „leja zasypiskowego” pokrywała znaczna ilość nieregularnie rozmieszczonych kamieni, z których najwięcej skupiało się w najniższym położonym miejscu „leja”, tzn. w centrum ziemianki. Wydaje się, że kamienie pochodzą z destrukcji jakiegoś urządzenia znajdującego się poza jamą, albo z urządzenia ogrzewczego, które było umieszczone w stropowej części wypełniska obiektu (w narożniku wschodnim), po jego częściowym zasypaniu. Problem dwufazowości wykorzystywania ziemianki wymaga jeszcze dalszych badań.

Z obiektu 7 pochodzi ok. 160 ułamków naczyń oraz wspomniane wcześniej dwa fragmenty kamieni (lub jednego kamienia) żarnowych, wtórnie użyte przy konstrukcji pieca.

Nie udało się do końca wyjaśnić sposobu zagospodarowania wzmiankowanego powyżej płytkiego zagłębienia, towarzyszącego wałowi po jego wewnętrznej stronie. Wypełnisko rowu miało ciemnobrunatną, miejscami intensywnie czarną barwę. W rozkopanym odcinku ujawniono kilka nieregularnie rozmieszczonych dołków posłupowych, które sięgały poniżej dna rowu. W warstwie kulturowej znaleziono liczne ułamki

Ryc. 4 Wybrzeże, woj. przemyskie, stan. 1. Ceramika z wypełniską obiektu 6.

naczyń, żelazny tulejkowaty grot strzały oraz przęślik gliniany. Prawdopodobnie oprócz typowych półziemianek (np. obiekt 7) mamy tu także do czynienia z zabudową mieszkalną, chociaż o innym charakterze.

W północnej części platformy szczytowej, gdzie przebiega nachylony ku północy garb terenowy, odsłonięto obiekt 6. W pierwszej fazie badań brano pod uwagę możliwość, że wspomniany próg może wyznaczać jakąś wewnętrzną linię umocnień grodu. Pogląd ten nie został na razie potwierdzony, odkryto natomiast pozostałość zagłębionej chaty mieszkalnej w postaci obiektu 6. Jama miała kształt prostokąta zbliżonego do kwadratu o bokach 490×445. cm Charakteryzowały ją pionowe ściany boczne i poziome, płaskie dno. Jamę wkopano w zbocze skarpy, zatem w części południowej była ona głębsza (125 cm) niż w części północnej (65 cm). Wypełnisko dzieliło się na dwa wyraźne poziomy: górny o intensywnie czarnym zabarwieniu oraz dolny szarozółty z ciemniejszymi wtrętami. Wzdłuż ściany zachodniej ciągnęła się ława ziemna (?) o szer. ok. 50—60 cm. Spąg jamy tworzyła bardzo twarda, zeskalona, płaska warstewka polepy o charakterze klepiska. Przy ścianie południowej w rejonie narożnika południowo-wschodniego znajdował się rodzaj korytarza, prowadzącego do wnętrza domostwa. We wszystkich narożnikach oraz w centrum jamy odsłonięto dołki posłupowe. W północno-wschodnim kącie obiektu odkryto pozostałości prostokątnego pieca

kamiennego, otwartego w stronę wnętrza chaty. Piec był zbudowany z różnej wielkości bloków piaskowca, często noszących ślady działalności ognia. Wewnątrz obudowy kamiennej natrafiono na palenisko złożone z kilkucentymetrowej warstwy silnie wypalanej polepy i zalegającej na niej warstewki węgla drzewnych. W wypełnisku jamy znaleziono fragmenty noża żelaznego, zawiniętą na jednym końcu sztabkę żelazną oraz 280 ułamków ceramiki i dwa naczynia zachowane w całości (ryc. 4).

Wśród materiału ruchomego, zebranego na stanowisku, dominującą pozycję zajmuje ceramika: odkryto 2 całe naczynia i ok. 2500 fragmentów naczyń. Zdecydowana większość zabytków pochodzi z okresu wczesnego średniowiecza i można ją datować pomiędzy schyłkiem IX a schyłkiem XI w. Ponadto odkryto kilka wyrobów krzemiennych i kilkadziesiąt ułamków naczyń prahistorycznych, zapewne z epoki neolitu. Znaleziono także duży fragment naczynia późnośredniowiecznego.

W świetle dotychczasowych badań niewiele da się powiedzieć o rozplanowaniu zabudowy grodu, poza południową częścią plateau, gdzie domostwa tworzą łańcuch przebiegający bezpośrednio przy linii wału.

Udało się częściowo rozpoznać zaplecze osadnicze grodziska (ryc. 1). Tworzą je osady otwarte na stan. 2 i 3 w Wybrzeżu oraz stan. 8 i 9 w Nienadowej. Stan. 3 w Wybrzeżu było przedmiotem badań ratowniczych⁵.

Przypisy

¹ J. Machnik, J. Potocki, *Badania archeologiczne w powiecie przemyskim*, „Acta Archaeologica Carpathica”, III, 1961, s. 172—173; A. Kunysz, *Archeologiczne badania zwiadowcze we wsi Wybrzeże, pow. Przemysł w roku 1964*, „Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1964”, Rzeszów 1964, s. 34—35; tenże, *Grodziska w województwie rzeszowskim*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1966”, Rzeszów 1968, s. 83.

² A. Kunysz, *Archeologiczne badania zwiadowcze...*, s. 34—35.

³ *Tamże*, s. 35.

⁴ M. Parczewski, *Wyniki badań archeologicznych w rejonie Dubiecka, woj. Przemysł (lata 1977—1978)*, *Materiały i Studia Muzealne*, II, Przemysł 1979, s. 96—102.

⁵ *Tamże*, s. 102—105, ryc. 6—9.

ARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN IN EINER FRÜHMITTELALTERLICHEN BURGSIEDLUNG IN WYBRZEŻE, WOJEWODSCHAFT PRZEMYŚL

Resümee

Die Burgsiedlung liegt im Südteil des Kessels Kotlina Dubiecka am Ausgang des Durchbruchstals des San (sog. Słonny-Durchbruch), auf einer der Erhebungen, die

zum Karpatenvorland gehören, ca. 30 km westlich von Przemysł. Der höchste Teil der Erhebung von 1,11 ha, der das Flußbett des San um 65 m überragt, bildet ein

von steilen bewaldeten Abhängen umgebenes Plateau (Zeichn. Nr. 1). Die Ausgrabungen (Untersuchungen in den Jahren 1977—1979) wurden am Südrand und in den Nordpartien dieses Plateaus angelegt.

Überreste des Burgwalls wurden am Südrand des Plateaus festgestellt. Das war ein nicht allzu gut erhaltener, 180—240 cm breiter und 45—70 cm hoher Erdwall (teilweise auf der Böschung verschoben). Unter dem Wall wurde eine Schicht mit Brandspuren (Niederbrennen von Wald?) gefunden.

Auf der Innenseite des Walls wurden einige Gruben freigelegt, von denen drei vollständig ausgegraben wurden. Das Objekt Nr. 1 — der Rest einer in die Erde eingetieften Wohngrube — hatte den Grundriß eines nicht allzu regelmäßigen Vierecks mit stark abgerundeten Ecken (380×360 cm). Die Tiefe betrug 95 cm. An der Südwestecke wurde ein zerstörter Steinofen entdeckt. Den Grundriß des Objektes Nr. 7 erfaßte man erst 160 cm unterhalb des heutigen Bodenniveaus (Zeichn. Nr. 3). Es war auch eine in die Erde eingetiefte Wohngrube von fast quadratischem Grundriß (390×370 cm), mit senkrechten Seitenwänden und einem flachen Estrich, der bis zu 270 cm tief war. Von der Nordostwand führte ein kleiner Korridor in die Wohngrube. An den Ecken der Behausung und an jeder Wand befanden sich Löcher, in denen einst Pfähle standen. In der Westecke wurde ein Steinofen freigelegt, der aus bis 50 cm großen Blöcken gebaut wurde. Zur Konstruktion des Ofens wurde u. a. ein abgenutzter Stein einer Handmühle verwendet.

Im Nordteil des Gipfelplateaus, wo der nach Norden geneigte Geländebuckel verläuft, wurde das Objekt

Nr. 6 freigelegt. Die Grube hatte die Form eines fast quadratischen Rechtecks (490×445 cm) mit senkrechten Seitenwänden und einem flachen Estrich. Die Grube wurde in den Abhang eingegraben, also war sie im Südteil tiefer (125 cm) als im Nordteil (65 cm). Von der Südwestwand führte ein Korridor in das Innere der Wohngrube. In allen Ecken und in der Mitte des Objekts wurden Löcher freigelegt, in denen einst Pfähle standen. In der Nordostecke wurden die Überreste eines rechteckigen Steinofens freigelegt, der aus verschiedenen großen Sandsteinblöcken gebaut worden war.

Unter dem beweglichen Material, das an der Fundstelle sichergestellt wurde, dominiert die Keramik. Es wurden zwei ganze Gefäße und ca. 2500 Bruchstücke von Gefäßen entdeckt (Zeichn. Nr. 2, 4). Die meisten historischen Gegenstände stammen aus der Zeit des frühen Mittelalters, zwischen dem Ende des 9. und 11. Jahrhunderts. Darüber hinaus wurden einige Erzeugnisse aus Feuerstein und -zig Bruchstücke prähistorischer Gefäße, wahrscheinlich aus der Jungsteinzeit, freigelegt. Es wurde auch ein großes Bruchstück eines spätmittelalterlichen Gefäßes gefunden.

Im Licht der bisherigen Forschungen läßt sich nicht viel über den Bebauungsplan der Burg sagen, außer über den Südteil des Plateaus, wo die Behausungen eine Kette bilden, die direkt an der Linie des Walls entlang verläuft.

Es gelang, das Suburbium teilweise zu identifizieren (Zeichn. Nr. 1). Es wird von offenen Siedlungen in den Fundstellen 2 und 3 in Wybrzeże und 8 und 9 in Nienadowa gebildet.